BO‘LAJAK PEDAGOGLARDA KASBIY O‘ZINI O‘ZI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK JIHATLARI

Yoqubov Raxmatillo Istam o’g’li
Yaxshimbekova Sayyora Kamolovna Pedagogika kafedrasi
v.b.ddotsenti PhD
Alfraganus universiteti

Annotatsiya: *Zamonaviy jamiyatning doimiy o‘zgarib turadigan ehtiyojlari, etnik va jahon madaniyati tizimiga integratsiyalashgan inson-fuqaroni shakllantirishga qaratilgan samarali kasbiy faoliyat jarayonini optimallashtirish zarurati uning o‘zini rivojlantirish potentsialini o‘rganishni talab qiladi. Bundan tashqari, ijtimoiy hayotdagi tub o‘zgarishlar zamonaviy ijtimoiy jarayonga faol qo‘shila oladigan, o‘z kasbiy va ijodiy salohiyatini ro‘yobga chiqaradigan, o‘z-o‘zini tarbiyalash va rivojlantirish orqali o‘z imkoniyatlarini doimiy ravishda kengaytirishga tayyor bo‘lgan shaxsni tayyorlash muammosini keltirib chiqaradi. Ushbu maqolada bo‘lajak pedagoglarning o‘z o‘zini rivojlantirishga bo‘lgan yondashuvlarning qiyosiy tahlili o‘tkazildi, ularning o‘ziga xos xususiyatlari aniqlandi.*

Kalit so‘zlar: *bo‘lajak pedagog, kasbiy o‘z-o‘zini rivojlantirish, pedagogik faoliyat, o‘qitishga an’anaviy yondashuv, kompetensiyaviy yondashuv*

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF PROFESSIONAL SELFDEVELOPMENT OF THE FUTURE TEACHER

Yakubov Rakhmatillo Istam og’li
Yakxshambekova Sayyora Kamolovna PhD, associate professor of Pedagogy

Alfraganus university

Abstract: *The constantly changing needs of modern society, the need to optimize the process of effective professional activity aimed at the formation of a human-citizen integrated into the system of ethnic and world culture require the study of its potential for self-development. In addition, fundamental changes in social life are those who can actively participate in the modern social process, realize their professional and creative potential, and are ready to constantly expand their opportunities through self-education and development. creates the problem of training the individual. In this article, a comparative analysis of the approaches to self-development of future pedagogues was conducted, their specific features were identified.*

Keywords: *future pedagogue, professional self-development, pedagogical activity, traditional approach to teaching, competence approach.*

Hozirgi vaqtda jamiyat shaxsning ijro faoliyatiga tayyorligidan qoniqishi mumkin emas, buning natijasida u har bir bitiruvchini yosh avlod kelajagi uchun javobgarlikni o‘z zimmasiga olishga yo‘naltiradi. Shuning uchun kelajakdagi o‘qituvchi shaxsining kasbiy o‘zini o‘zi rivojlantirish masalalari, uning o‘zini rivojlantirishga tayyorligi bugungi kunda zamonaviy ta'lim nazariyasi va amaliyotida muhim ahamiyatga ega. O‘qituvchining pedagogik malakasini oshirish zarurati O‘zbekiston ta'lim siyosatining asosiy vazifasidan kelib chiqadi. Ta’limning fundamentalligini saqlab qolish, shaxs, jamiyat va davlatning hozirgi va istiqboldagi ehtiyojlariga mos kelishi asosida zamonaviy sifatga erishish zamonaviy pedagogik hamjamiyatning ustuvor vazifasiga aylanib bormoqda. Ko‘rinib turibdiki, ta’lim sifatining natijasi o‘qituvchi shaxsi, uni doimiy ravishda takomillashtirib borish, kasbiy mahorat darajasini oshirish zarurati bilan bog‘liq.

Oliy ta’lim muassasasida o‘qish jarayoni kelajakdagi mutaxassisning hayoti va dunyoqarashini belgilaydi, universitet devorlarida ilmiy va pedagogik bilimlarga qiziqish, ularni doimiy ravishda yangilashga tayyorlik, o‘z faoliyatini pedagogika fanining rivojlanish darajasiga moslashtirish qobiliyatini shakllantirish kerak [1]. Binobarin, shaxsning rivojlanishi va shakllanishi jarayonlarining o‘zaro bog'liqligi va o‘zaro bog'liqligini aniqlash, kasbiy tayyorgarlik darajasini doimiy ravishda takomillashtirishga tayyorlik va boshqalar dolzarb bo‘lib qolmoqda.

Zamonaviy psixologik-pedagogik nazariyalar va gumanistik ta'lim kontsepsiyasini tahlil qilish (A.G.Asmolov, I.B.Kotova, A.B.Petrovskiy, V.A.Petrovskiy, V.I.Slobodchikov, D.I.Feldshteyn, E.H.Shianov va boshqalar) bo‘lajak o‘qituvchi shaxsining o‘zini o‘zi rivojlantirish va o‘zini takomillashtirish jarayonlarini o‘rganish zarurligini tasdiqlaydi.

B.G.Ananyev, K.A.Abulxanova-Slavskaya, L.I.Antsiferova, C.Vygotskiy, A.N.Leontiev, A.R.Luriya, B.C.Muxina, S.L.Rubinshteyn, L.N.Rojina, A.A.Smirnov, A.B.Suvorov va boshqalarning tadqiqotlari shuni ko‘rsatadiki, shaxsning o‘zini o‘zi rivojlantirish usullari va usullarini o‘zlashtirish murakkab va ziddiyatli, vaqt o‘tishi bilan cho‘zilgan jarayon. Shu bilan birga, uni amalga oshirishning eng muhim shartlaribu shaxs va uning atrofidagi dunyoning muvozanati va uyg'unligiga ongli intilish, o‘z shaxsiyatini yaxshilashga tayyorlik, qaror qabul qilish qobiliyati, ularni jamiyat ehtiyojlari bilan o‘lchash va boshqalar.

O‘qituvchilarni kasbiy o‘z-o‘zini rivojlantirishga tayyorlash muayyan tashqi va ichki sharoitlar yaratilganda amalga oshiriladi. Asosiy tashqi omillardan biri - aniq ishlab chiqilgan dastur asosida kasbiy o‘z-o‘zini rivojlantirishga tayyorgarlik jarayonini amalga oshirish bo‘lib, ushbu dastur quyidagi komponentlarni o‘z ichiga oladi:

- maqsad (kasbiy faoliyatning individual uslubini yaratishga hissa qo‘shadigan va o‘z-o‘zini bilish va kasbiy o‘zini-o‘zi takomillashtirish vositasi bo‘lgan kasbiy o‘zini o‘zi rivojlantirish);

- mazmun (kasbiy o‘zini o‘zi tashkil etuvchi kasbiy bilimlar tizimini shakllantirishni, o‘qituvchilarning rivojlanishi va uni amalga oshirish uchun zarur bo‘lgan amaliy ko‘nikmalar);

- tashkiliy va faollik (kasbiy o‘zini o‘zi rivojlantirishga tayyorgarlik darajasini oshirishga qaratilgan kasbiy tayyorgarlik shakllari, usullari va vositalari);

- diagnostika (diagnostika majmuasi o‘qituvchilarning kasbiy o‘zini o‘zi rivojlantirishga tayyorlik darajasi va mualliflik dasturi).

Ichki omil esa kelajakdagi o‘qituvchining kasbiy o‘zini o‘zi rivojlantirishga tayyorligini shakllantirishdir [7].

Bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy o‘zini o‘zi rivojlantirishga tayyorligi mezonlari quyidagilardir: shaxsning kasbiy yo‘nalishi, kasbiy o‘zini o‘zi rivojlantirish qobiliyati, refleksli ko‘nikmalarni rivojlantirish.

V.G.Maralov o‘z-o‘zini rivojlantirish xususiyatlarini o‘z ichiga oladi: hayotiy faoliyat maqsadlarni belgilash, faoliyat va inson xatti-harakatlarining doimiy jarayoni sifatida; shaxs faoliyati; o‘z-o‘zini anglashning rivojlanish darajasi, o‘zini o‘zi bilish qobiliyati [1, 66-68-betlar]. K.Y.Vazina o‘z-o‘zini rivojlantirishda aks ettirishni ustuvor deb biladi va o‘z-o‘zini rivojlantirishning aks ettiruvchi texnologiyasini taklif qiladi [2, 141-bet].

E.F.Zeer shaxsni rivojlantiruvchi kasbiy ta’limning kontseptual qoidalarini shakllantirdi [3, 2425-bet]. Ular orasida biz o‘z-o‘zini rivojlantirish jihatidan eng muhimlarini ajratib ko‘rsatdik:

1) talabaning shaxsiy va kasbiy rivojlanishi asosiy maqsad sifatida qaraladi;

2) talabaning o‘zi ham ta’limotni o‘zi yaratadi;

3) ta’lim standartining mazmuni maqsadni emas, balki ta’lim vositasini tavsiflaydi;

4) o‘qituvchilar va talabalarning hamkorligi kasbiy o‘quv jarayonini to‘liq tashkil etishning kalitidir.

Pedagogik ta’lim tizimida hozirgi holatida yuqoridagi qoidalar to‘g‘ri aks etmaydi. Hali ham bilimga, ta’lim mazmunining nazariy tarkibiy qismiga ustuvorlik beriladi, bitiruvchilar pedagogik kasbga intilmaydilar, amaliy ishlarda etarli ko‘nikmalarga ega emaslar, talabalarni rivojlantirish va o‘z-o‘zini rivojlantirish muammolarini hal qilishga tayyor emaslar. Ko‘pgina tadqiqotchilarning fikriga ko‘ra, o‘rganishga an’anaviy yondashuv o‘z pozitsiyalarining mustahkamligini saqlab qolishda davom etmoqda. Ta’lim jarayonini isloh qilish ko‘pincha o‘qituvchilarning inertsiyasi bilan cheklanadi, chunki yangi yondashuvlardan foydalanish, talabalarning kasbiy o‘zini o‘zi rivojlantirish uchun sharoit yaratish o‘qituvchilardan faoliyat strategiyasini qayta ko‘rib chiqishni, kasbiy xulq-atvorning mavjud stereotiplaridan voz kechishni talab qiladi .

Ammo an’anaviy yondashuvni to‘liq rad etish, bizning fikrimizcha, mantiqsiz bo‘ladi. Uning elementlari ta’limning ma’lum bosqichlarida, xususan, talabalarning dastlabki g‘oyalari, asosiy tushunchalari va ko‘nikmalarini shakllantirish jarayonida zarur funktsiyalarni bajaradi. Shuning uchun talabalarning kasbiy o‘zini o‘zi rivojlantirish uchun shart-sharoitlarni ta’minlash nuqtai nazaridan an’anaviy va kompetentsiya-faoliyat yondashuvlarining imkoniyatlarini tahlil qilish va taqqoslash zarur. O‘qituvchining har bir yondashuvni amalga oshirishdagi afzalliklari, kamchiliklari va muammolaridan xabardorligi unga o‘z-o‘zini rivojlantirishga yo‘naltirilgan o‘quv jarayonini qurishda ko‘proq ongli tanlov qilishga imkon beradi.

An’anaviy yondashuvning imkoniyatlari asosan shaxsning bilim sohasi, kasbiy bilim, ko‘nikma va malakalar bilan bog‘liq. Kompetensiya-faoliyat

yondashuvining potensiali talabalarning o‘qitish va kompetentsiyani o‘zlashtirishdagi subyektiv pozitsiyasi bilan bog‘liq bo‘lib, bu mutaxassisning tizimli xarakteristikasi hisoblanadi. Shuning uchun, ta’lim muhitini loyihalashda har bir yondashuvning xususiyatlarini hisobga olish kerak. Yondashuvni tanlash nafaqat “an’analar” va “innovatsiyalar” jihatlariga, balki zamonaviy pedagogik ta’limning ustuvor maqsadlaridan biri bo‘lgan talabalarning kasbiy shakllanishi va kasbiy o‘zini o‘zi rivojlantirishdagi roliga ham bog‘liq bo‘lishi kerak. Binobarin, universitetda o‘quv jarayonini qurishda an’anaviy va kompetentsiya-faoliyat yondashuvlarining kombinatsiyasini ta’minlash kerak, chunki ularning har biri uning roli talabalarning shaxsiyatini kasbiy tayyorlash va o‘z-o‘zini rivojlantirish jarayonida eng samarali bo‘lgan hollarda qo‘llanilishi kerak.

Bo‘lajak o‘qituvchining shaxsini shakllantirishni va pedagogik faoliyatga tayyorgarlikning etarli darajasini ta’minlaydigan kasbiy o‘zini o‘zi rivojlantirishning pedagogik shartlari va omillari, shu jumladan: o‘z-o‘zini rivojlantirish o‘z-o‘zini rivojlantirish asosi sifatida; kasbiy o‘zini o‘zi rivojlantirishni ta'minlaydigan ijodiy faoliyat; hamkorlik pedagogikasi tamoyillarini amalga oshiradigan subyekt-obyekt faoliyatining dialogik, jamoaviy taqsimlangan mexanizmlarini ifodalovchi tashkilot shakllari; o‘z-o‘zini aks ettirish qobiliyatlari va shaxsning ijodiy salohiyatini rivojlantirish; bag'rikenglik dunyoqarashi insonparvarlik, adolat va qadrsiz munosabat manbai, shuningdek muqobil pedagogik qo‘llab-quvvatlash sifatida muhim rol o‘ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. А.М.Ахмедова. Педагогические условия профессионального саморазвития личности будущего учителя. Автореферат ВАК РФ 13.00.08, 2007

2. Маралов В.Г. Основы самопознания и саморазвития. М.: Академия, 2002.256с.

3. Бордовский Г.А. Особенности развития современного педагогического образования // Педагогика. 2010. № 5. С. 59-66.

4. Зеер Э.Ф. Личностно-развивающие технологии начального профессионального образования. М.: Академия, 2010. 176 с.

5. Данилюк А.Я. Принципы модернизации педагогического образования // Педагогика. 2010. № 5. С. 37-46.

6. Андреев В.И. Педагогика высшей школы: инновационнопрогностический курс. Казань: Центр инновационных технологий. 2005. 500 с.

7. М.У.Курбанов. Таълим-Тарбия Жараёни Самарадорлигини Оширишда Педагогик Жамоани Бошқаришнинг Ўзига Хос Хусусиятлари. Academic research in educational sciences 4. 2023

8. M.U.Kurbanov. Creation of modern school management in countries of economic transition and analysis of professional competencies of school leaders. International Journal of Early Childhood Special Education. Volume 14 Issue 8. 2022